

Nr. 2 1981

22. årgang

Løssalg kr. 7,50

Hva gjør Arbeiderpartiet

Aktuelt Perspektiv nr 2 har side etter side med solid informasjon om norsk språk og norske språkforhold, og mange vettuge tanker om språk. Etter *Aktuelt Perspektiv* å dømme syns Arbeiderpartiet at språksaka er viktig. Det er fristande å trekke fram noe av det som blir sagt. Når jeg skriver dette, vet vi ikke åssen det går med Stortingsmeldinga. Vi kan bare håpe at Arbeiderpartiet ikke glømmer å bruke sine språkpolitiske analyser i dette konkrete tilfelle.

Jeg syns det er verdt å merke seg det Jostein Nyhamar sier i artikkelen «Det er politikk i språk»:

«Den språklige reaksjonen som foreldreaksjonen var bærer av, brakte Arbeiderpartiet på defensiven. Det var så mye annet som skulle gjøres og som det skulle avsettes tid til. Vi så vel ikke klart nok hvor politisk viktig språkkampen var, og hvor sentralt det ideologiske innholdet i den var. Derfor har vi mye å ta igjen på dette feltet. Vi har hatt et tempotap som vi må oppveie ved å sette mer kraft inn i dette arbeidet.»

Einar Førde sier mye bra i intervjuet med han, men lite som forplikter. Det er lett å være positivt innstilt overfor dialektbruk og arbeiderspråk og folkemål. Det skulle være lett å vise i praksis at en mener noe med solidaritet og likeverd i språksaka og *gjøre* som Arbeiderpartiets stortingsrepresentant Torbjørn Berntsen sier:

«Arbeiderbevegelsen må solidariser seg med vanlige folks talemål. Dersom vi uten videre overtar et overklassespråk, så svikter vi kamerater ute på arbeidsplassene. Sjølsagt må vi skille mellom skriftspråk og talespråk, men rettesnor for skriftspråket må være det levende talemålet i bygd og by blant vanlige folk.»

Viss en mener noe med det som er sagt ovafor, så godtar en ikke framlegget til endringer i læreboknormalen.

torun.

BREV TIL STORTINGET

Det har lenge vært uklart når Stortingsmeldinga ville komme opp i Stortinget. Plutselig midt i mai fikk vi nyss om at meldinga ville komme opp sist i mai. Det ga ikke særlig sjanse for noen til å drive informasjonsarbeid om sjølve meldinga eller hvilke konsekvenser det kan få om endringene blir satt ut i livet.

Eskil Hanssen, Finn-Erik Vinje, Svein Lie og Lars S. Vikør har laga en kritikk og et alternativt forslag som nå sendes til Stortinget. Brevet til Stortinget har fått støtteunderskrifter av mange. Flere hadde kunni kommi med om ikke tida hadde vært så gruelig knapp. Vi trykker her kritikken og det alternative forslaget:

Stortingsmelding nr. 100 (1980—81):

Endringer i rettskrivningen og læreboknormalen for bokmål: En kritikk og et alternativt forslag.

Den 30. april d.å. la Kirke- og undervisningsdepartementet fram sin tilråding i spørsmålet om rettskrivinga og læreboknormalen for bokmål. Departementet slutter seg her til det forslaget Norsk språkråd la fram i 1979 — riktig nok ikke uten forbehold.

De viktigste argumentene for dette forslaget har vært:

1. Det vil legge forholdene til rette for en avspenning i språkstriden.
2. Det er et kompromiss mellom riksmålsbevegelsens krav og hensynet til tilnærmingspolitikken, og dermed i samsvar med de intensjonene Stortinget selv la til grunn da Språkrådet ble opprettet.
3. Det innebærer en liberalisering for språkbrukerne.
4. Norsk språkråd har en status og en faglig kompetanse på dette feltet som gjør det vanskelig for departement og Storting å overprøve eller gå imot vedtak som er gjort der.

Over til s. 8.

Redaksjon blei avslutta 25. mai. 1. juni debatterte stortingsrepresentantene Stortingsmelding nr. 100. Ved korrektoren rakk vi å få med en kommentar fra Lars Vikør til det som skjedde i Stortinget. Se side 18.

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.

Medlemspenger, kr 40,— pr. år; for skole-
elever, studenter og pensjonister kr 30,—.

Postgiro 5163787

Leiar: Reidunn Guldal
Kløfterhagen 77
Oslo 10

«Min gangart består af tilbageskridt»*

«Språkfred i vår tid» var tittel på Dagbladets leder 2. mai. En annen artikkel hette «Riksmålsfolket må oppgi kampformene». Jeg syns Språkmeldinga kunne gjøre Svantes ord til sine: «Tungen en muggen og sjælen er slidt. Min gangart består af tilbageskridt.»

Språkfred. Det er greit å få til fred når den sterke får det som den vil. Dessuten er det noe uklart hvem som får fred med hvem. Språkrådets bokmålsseksjon har ganske mange riksmålstilhengerer så det er ikke rart at det kommer forslag til kompromis fra den kanten.

Kompromis. Det kompromis en skulle hatt, var et kompromis der alle dialektene skulle fått høve til å heve røsten å si noe om hva slags skriftspråksformer og skriftspråksnorm de kunne tenke seg.

En dialekt i særstilling. Nå er det først og fremst riksmålsdialekten som får utfolde seg. Det har den kunni gjøra lenge. Elevene har gode muligheter til å skrive talemålsnært dersom de har riksmålsdialekten som talespråk. Men åffer skal alle vi andre ikke bare ha dårlig mulighet til å skrive vår dialekt, men vi skal sikkert komme til å oppleve lærebøker i skolen som blir enda fjernere fra dialektene. Det er uhyre stor forskjell på å åpne læreboknormalen for alle riksmålsformene og ha disse formene som klamreformert.

Livets rett. «Trygve Bull så tidlig rett da han konstaterte at de radikale formene som har livets rett, ville vinne sin plass i språket der det er naturlig.» (Dagbladlederen 2. mai) For noe tullprat. Er det enkeltmennesker aleine som bestemmer seg for hvilke språkformer de vil bruke, uavhengig av hva de leser, hva de hører, hva de lærer? Har massemedia og hele forlagsbransjen aldri på noen måte vært med og bestemt hva slag språk de vil skal komma på trøkk og utover eteren? — Asfalterer en grasbakken, skal det godt gjøres at grasset gror. — For de radikale formene har det ikke så mye vært snakk om livets rett, de har vært uønska av

mange. Disse mange har først og fremst vært folk som har sitti i posisjoner der de har hatt sjans til å forhindre at de radikale formene kom fram. (Tenk på f.eks. NRK) Det er få som har hatt mulighet til å bruke de radikale formene uten å være redd for å bli straffa for det. (F.eks. nedvurdering av faglig arbeid). Enda færre er det som har kunni gå utafor normalen og skrivi enda noe norskere. Vi må ikke glømme at vi fremdeles på bokmål har et bøyningssystem som samsvarer dårlig med norske dialekter, bortsett fra riksmålsdialekten da.

Vår tid. De som har ønska fri sprogutvikling, har fått styre den. De har fått bestemme åssen andre skal skrive og snakke. I Stortingsmeldinga er det først og fremst noen få innflytelsesrike menn som får legge fram sitt forslag til læreboknormal. Forslaget hører fortida til. Grunnen til at vi har fått et slikt forslag er sjølsagt at det ikke er så vanskelig for de sterke å vinne fram. All den viten som moderne språkforskning og sosiologisk forskning har gitt oss om språk og samfunn, har de gamle oversett.

Linjer. «Min linje seirer», sier Trygve Bull i følge Dagbladet. Det var i hvert fall mange linjer som ville bli rent i senk ved denne seier. Fornorskninglinja og tilnærmingslinja skal de leggas ned på grunn av dårlig lønnsomhet? Hva med det språkpedagogiske? Hva slags norsk er naturlig for de som skal bruke de nye lærebøkene? Skal skolebarna i 1990, i år 2000 lese et språk som er blitt til i 1950-åras kalde krig og redsel for statsstyring av språket? Språkfred, kompromis, foreldreaksjon, tradisjon, nu, frem, efter. Hvor har det blitt av de språksosiologiske synspunkta?

Vi har ett språk i Norge, dvs mange dialekter og to skriftnormer. Vi måtte kunne beholde det samme mangfoldet om vi tenkte framover og satsa på én skriftnorm. Men det måtte være et mangfold for de mange, ikke for de få.

* Fra Benny Andersen, *Svantes viser*, København 1972.
torun.

GÅVER

M. Magnussen 30, S. Tusvik 60, H. Dalene 150, B. E. Einum 30, I. Polden 20, I. Sæter 50, R. Høydal 60, K. Hansejordet 10, A. E. Oldem 50, K. A. Labukt 60, O. Åse 100, P. Bruce 60, P. Engum 20, A. E. Oldem 50, E. Myklebust 460, J. Vidar 25, B. Opsahl 60, E. Tønnessen 100, A. Yrthus 60, G. Wiggen 40, A. Kvendbø 10, E. Aasgrav 60, E. Pettersen 20, R. Berli 20, M. Linge 20, E. Wiggen 70, H. Sætra 60, T. Hoel 10, L. Egerdal 20, K. Alstad 60, K. Skeidsvoll 10, H. Sniltveit 10, V. Tor-eid 60, H. O. 40, O. Langland 60, O. Kyllsø 30, O. Tjørhom 10, E. Lundeby 50, O. Byrkjeland 20, O. Thesen 100, E. Langsleite 60, K. Snekkevik 50, J. Larssen 10, W. Johansen 60, A. Nesland 30, E. H. og I. Jahr 20, T. og Ø. Gulliksen 20, P. Kolberg 20, M. Håverstad 20.

LSS' uttalelse til Språkrådets forslag

Stortingsmeldinga har nå kommi så langt at den skal fram for Stortinget. Side 9 i Stortingsmeldinga refererer LSS' syn på Språkrådets framlegg til endringer: «Landslaget for språklig samling har uttalt at forslaget primært bør avvises, subsidiært bør forslagene om endringer i rettskrivningen kunne godtas, mens forslagene til endringer i læreboknormalen blir avvist.»

Her kommer LSS uttalelse til Språkrådets forslag i sin helhet:

Til Kirke og undervisningsdepartementet

3. kulturkontor

Boks Dep

Oslo 1

(Uttalelse om Norsk språkråds forslag til endringer i rettskrivinga for bokmål

(vedtatt på landsmøtet i Landslaget for språklig samling 11.11.79)

Landslaget for språklig samling har notert seg at tilrådinga fra Norsk språkråd om endringer i bokmålsrettskrivinga er sendt over til Kirke- og undervisningsdepartementet, og at saka i siste instans skal legges fram for Stortinget og avgjøres der.

Landslaget for språklig samling meiner prinsipielt at tilnærminga mellom bokmål og nynorsk bør stimuleres, og at ord og former som er vanlige i det folkelige talemålet bør ha ei sterkest mulig stilling i den offisielle rettskrivinga. Forslaget fra Norsk språkråd om endringer i den offisielle rettskrivinga for bokmål er motivert ut fra det overordna ønsket at framtidig språksamarbeid her i landet også må omfatte riksmålsbevegelsen. Det går derfor ut på å ta de alle fleste særformene i den private riksmålsnormalen inn i rettskrivinga, tilmed i læreboknormalen.

Landslaget vil advare sterkt mot å gi ensidige innrømmelser til riksmålsbevegelsen i den grad som Språkrådet nå legger opp til. Vi er ikke imot sjølve intensjonen om liberalisering, særlig overfor skoleelever som bruker sine egne heimkjente former, men vi vil peke på at Språkrådet foreslår liberalisering bare for de små og ressurssterke gruppene i folket som har riksmål som morsmål. De som har størst problem med rettskrivinga, er dialektbrukerne, og de blir ofte hemma og sett ned på nettopp fordi de skiller seg ut fra den prestisjesterke riksmålsnormalen. Ei liberalisering som er verdt navnet, må også gjelde dem.

I tillegg vil vi peke på Språkrådets formålsparagraf, punkt 1b, der det heter bl.a.:

(Språkrådet skal:) «følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag fremme samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre to målformer og støtte opp om

utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen, ...»

Vi er ikke tilhengere av ei mekanisk oppfatning av denne paragrafen, og vi er heller ikke blinde for det som står i § 1a, nemlig at Norsk språkråd skal «verne om den kulturarv som norsk skriftspråk og talespråk representerer». Men dette betyr ikke at den mest prestisjesterke delen av denne kulturarven ensidig skal favoriseres på bekostning av både tilnærminga og de folkelige talemålsformene — for de er også en del av «den kulturarv som norsk skriftspråk og talespråk representerer». Det er det Språkrådet har gjort med vedtaket sitt, og det er ikke i samsvar med formålsparagrafen — og heller ikke med Stortingets intensjoner (jf. språkdebatten i Stortinget 19.5.70, innlegg av bl.a. Rolf Fjeldvær, Einar Førde, Ola O. Røssum og Sigrid Utkilen).

Når det gjelder sjølve saksbehandlinga i Språkrådet, så meiner vi at den har vært svært dårlig, enda så mange år den har tatt. Ei skikkelig gjennomdrøfting av prinsippa for det vedtaket som skulle gjøres, rettskrivingsteoretisk og politisk, er aldri blitt gjort. Det har flere ganger vært foreslått å få i gang undersøkelser av språkbruken og utviklingstendensene innafor bokmål, men disse ønskene er det ikke tatt noe hensyn til.

På grunnlag av alt dette vil Landslaget for språklig Samling primært gå imot forslaget Språkrådet har lagt fram. Vi vil gi vår prinsipielle støtte til uttalelsen fra fagnemndmedlemene Alfred Jakobsen og Egil Pettersen, som er lagt ved det dokumentet Språkrådet har sendt over til departementet. Men vi ønsker likevel ikke å gjøre dette til ei språkpolitisk prestisjesak, der alle parter står beinhardt på sitt uten noen form for kompromissvilje. Med utgangspunkt i Språkrådets forslag vil vi derfor subsidiært foreslå denne framgangsmåten for å yte rettfærd til alle parter:

- a) De foreslåtte utvidingene av *rettskrivinga* blir godkjent. Dette betyr at skolebarn og andre med riksmål som morsmål får høve til å bruke sine former fullt ut. Vi viser her til liberaliseringsrundskrivnet av 1973, som fastslo at det grammatiske systemet i riksmålsnormalen inntil videre skulle kunne brukes av skoleelever i skriftlig arbeid uten at det skulle rettes. Etter vårt forslag vil dette bli ei permanent ordning.
- b) De ofreslåtte endringene i *læreboknormalen* blir avvist. Hensikten med å ha en særskilt læreboknormal er at det skal finnes noenlunde faste retningslinjer for lærebokforfat-

Over til s. 4.

tere m.h.t. språkbruk. Dette har klare pedagogiske fordeler for elevene: Riktignok har de gagn av stor valgfrihet i rettskrivinga når de sjøl skal skrive, fordi de da med hjelp fra læreren kan finne fram til og bruke de formene som ligger nærmest talemålet. Men det vil trulig virke forvirrende mer enn forklarende om de må møte heile spekteret av ulike rettskrivingsformer i lærebøkene. Læreboknormalen bør derfor fortsatt eksistere som en forholdsvis fast normkjerne innafor rettskrivinga. Også for forlaga vil en slik situasjon ha praktiske fordeler. (Men dette betyr ikke at vi vil låse læreboknormalen fast. Mindre endringer, justeringer av urimelige inkonsekvenser o.l. må det sjølsagt være høve til også i framtida.)

Landslaget for språklig samling meiner prinsipielt at læreboknormalen også bør legges til grunn for språkbruken i den offentlige administrasjonen, dvs. sentraladministrasjonen. På lokalplan bør det derimot være høve til å bruke sideformer som ligger nær talemålet i distriktet.

Vi vil understreke at dersom forslaget fra Språkrådet blir vedtatt, vil det bety ei så kraftig utviding av læreboknormalen at det ikke har noen hensikt å opprettholde den lenger. Stortinget burde i så fall ta konsekvensen av det.

- c) Endelig vil vi foreslå at Språkrådet får i oppdrag å undrsøke på hvilke punkt og på hvilken måte det vil være naturlig å legge rettskrivinga nærmere de talemålsformene som er vanlige over heile landet eller heile landsdeler, bl.a. basert på undersøkelser av hva som er vanskelig for dialekttalende barn å beherske av den offisielle rettskrivinga. Dette bør omfatte både bokmål og nynorsk. På lengre sikt må det såleis være et mål å unngå en rettskrivningspolitikk som gir den riksmålstalende minoriteten særlige språklige privilegier.

Dersom styresmaktene meiner å måtte imøtekomme riksmålsfolket fullt ut når det gjelder læreboknormalen, vil Landslaget for språklig samling sterkt gå inn for tiltak som sikrer de folkelige bokmålsformene retten til en viss representasjon i lærebøkene, f.eks. gjennom støt-teordninger spesielt øremerka til dette formålet. Viss ikke risikerer vi at forlaga etter press fra riksmålshold satser ensidig på de mest konservative formene, slik vi alt i flere år har sett tendenser til. I så fall blir ikke «liberalisering» noe anna enn et kodeord for «ensretting». Det er god grunn til å tru at dette ikke vil være uvelkomment for de mest høgrøsta konservative pressgruppene, og vi vil derfor be styresmaktene være særskilt oppmerksom på denne sida av saka.

Samnorskveteran – fyller år

– Alf Frydenberg –

Fylkesmann Alf Frydenberg på Hamar fylte 85 år den 2. mai i år. Språklig Samling ønsker han hjertelig til lykke med dagen! Frydenberg var særlig aktiv i den første store samnorskorganisasjonen, Østlandsk reisning (1916—1926), der han redigerte medlemsbladet «Østaglett», som kom en gang i måneden frå 1920 av. Han har vært medlem i LSS sia starten i 1959. Vi ønsker han alt godt i åra framover!

ehj

SOSIALISTER BRUKER DIALEKT – DE BORGERLIGE «NORMALISERER»

Professor Knut Fintoft og undervisningsleder Per Egil Mjaavatn ved Universitetet i Trondheim har nylig gitt ut en forskningsrapport om språksosiologiske forhold i Trondheim. Rapporten er den første her til lands som behandler sambandet mellom muntlig språkbruk og partipolitisk tilknytning på en vitenskapelig seriøs måte, og den bekrefter det mange har ant og hevda – at det i hovedsak er et borgerlig fenomen å prøve å legge av seg dialekten og snakke «fint» («knote»). Hovedskillet går mellom personer som stemmer på Fr.p., H. Sp, Kr.f., DNF og V på den ene sida og personer som stemmer på A, SV og kommunistpartia på den andre. Det er mindre skilnader mellom Fr.p. og H og «mellompartia» på den borgerlige sida og mellom A og de andre sosialistiske partia, men en kan si at om en beveger seg fra høyre mot venstre, vil en møte økende bruk av dialektformer. Den påfallende store og helt klare forskjellen i språkbruken går likevel mellom de tradisjonelt borgerlige og de tradisjonelt sosialistiske partias velgere og sympatisører, og ganske spesielt hos kvinnene. Ja, for kvinnes vedkommende er forskjellen så stor at forskerne mener en med høg grad av sikkerhet kan slutte seg fra en persons språkbruk til hennes politiske tilknytning. Det er altså sannsynlig at dersom en møter ei Trondheims kvinne som sier *æ møtt ei bLi* (tjukkk !!) *dame i går* («Jeg møtte ei blid dame i går»), så vil det være et menneske som sympatiserer med et sosialistisk parti. Sier kvinna *jeg møtte ei bli* (tynn !!) *dame i går*, er det sannsynlig at kvinna sympatiserer med den borgerlige fløy, skriver Fintoft og Mjaavatn.

Kort og godt: Det er de sosialistiske partias velgere og sympatisører som i all hovedsak bruker sin heimlige dialekt når de snakker. De synes ikke å skjemmes over folkemålet. Hva med de sosialistiske partias ledere? Hva med di sosialistiske partias språkpolitikk?

(Kjelde: Knut Fintoft og Per Egil Mjaavatn: *Språksosiologiske forhold i Trondheim bymål*. Trondheim 1980.)

gw

Språkpolitikk og sosialisme

Av Leiv Flydal

Denne artikkelen er egentlig en fortsettelse av to artikler Leiv Flydal hadde i avisa Ny Tid i fjor. Den er såpass lang at den første delen kommer nå, den andre delen kommer i neste nummer. I de to artiklene i Ny Tid behandla Flydal lydlige forhold, mens han her skriver om bøyningssystemet. Han tar også opp språkforholda i Oslo, belyser forholdet mellom lavstatus og høystatusformer i bokmål og i østnorsk. Han har viktige synspunkt på Trygve Bulls SPRÅKET I OSLO og diskuterer sosialistisk språkpolitikk.

LA DEG IKKE TA PÅ SPRÅKET

Gjennom språket uttrykker du deg selv.
Friundervisningen.

Denne annonseoverskriften, som nylig stod å lese i flere Oslo-aviser, skal minne deg om hvor lett du gjennom språket — ofte uten selv å ville det — kan komme til å røpe noe om deg selv, om din identitet, nemlig din **klassetilhørighet** eller **gruppetilhørighet** i videste forstand. I sin bok **Språket i Oslo** (s. 27), gir Trygve Bull et eksempel på dette, som jeg her skal gjengi i en lett endret form. Eksemplet gir også et slags resymé av noen punkter i mine 2 tidligere artikler om emnet «Språkpolitikk og sosialisme», som stod i avisa NY TID nr. 37 og 40 1980:

HØYSTATUSSPRÅKET

Skriftnorm: å være med
uttalen:
hyperkorrekt: å-være-me'
korrekt: å-væ: 're-me'

LAVSTATUSSPRÅKET

«ukorrekt»: å-væ(r) 're-me'
Oslo-/Vikamål: å-væ(r) 'ra-me'
(som ellers i østn. målføre)

Det språkpolitiske valg kan formuleres slik: Hvilken språkbrukergruppe bør et sosialistisk parti stille seg solidarisk med og hjelpe fram: høystatusgruppen eller lavstatusgruppen?

En eiendommelighet ved språksituasjonen i Oslo som Trygve Bull med rette understreker (s. 40), er det følgende: de særtrekkene ved «den egentlig arbeiderklasse»s språk i Oslo som virker mest bondske og mest vulgære på de superstrat-talende, er nettopp de som er felles for hele det øst norske område (slik dette har utviklet seg på grunn av den felles ordmelodi). Et karakteristisk og illustrerende eksempel på dette er den særdeles bitre språkpolitiske klassekamp som i 1919—22 utspant seg i Oslopresen omkring det typisk østnorske stedsnavnet *Kø* (:') *Labån'n*. Foranledningen var at den norske administrasjons danske riksspråksform *Kullebun-*

den skulle utskiftes. Her hadde man jo begge de to viktigste målmerker for østnorsk: både den tjukke *L*'en og den tidligere omtalte «likevekten», med en (potensielt) kort, men likevel trykksterk førstestavelse, som avbalanseres ved både en fargesterk *-a-* og et bitrykk. Så ingen kunne være i tvil om at denne formen hørte underklassen til: det var en *folkemålsform*. Selv om det skulle bli vedtatt å bokstavere navnet *Kølabånnen* (evt. normalisert *Kolabotnen*), så ville nok likevel begge disse østnorske målmerkene lett kunne slå igjennom i uttalen. Og det var dét som måtte forhindres! Det var derfor med støtte fra såvel den skriftnormdominerte allmennhet som fra flertall i navnekomité, formannskap og herredstyre i Oppedgård kommune at departementet vedtok den *vest* norsk-klingende form *Kolbotn*. Det veide ikke tungt nok at denne formen hadde 2 stavelser for lite i forhold til uttalen av såvel den lokale norske som den danske formen! — og heller ikke at navnekomitéens særlig sakkyndige mindretall hadde karakterisert den som både «fremmed,» «knot», «falsk, affektert og latterlig». (Se Eivind Barca, *Oppedgård kommunes historie* s. 100).

Klassetilhørigheten var altså åpenbar og uomtvistelig i tilfellet *Kølabånnen*. Og det ble også klart at i denne sak hadde høystatusspråkets representanter, på tross av at de som språkbrukergruppe var i mindretall, fullstendig formet folkeflertallets, dvs. lavstatusgruppens «interesser», tanker og smak — om enn ikke riktig dens språk, for folkemålsuttalen *Kølabånnen* er ikke forsvunnet, bare undertrykt. En antisosialistisk løsning: Kommunen gikk imot folkeflertallets språkssystem.

Men hvorfor rippe opp i denne gamle historien? Angår da dette stridsspørsmålet fra 1920-årene på noen som helst måte sosialisten av i dag? Ble det ikke den gangen avgjort én gang for alle, så man er ferdig med den saken? — Nei, man er ikke dét.

Spørsmålet om *Kølabånnen* eller *Kullebunden* med løsningen *Kolbotn* ble her nevnt bare som eksempel på hva jeg ville kalle en anti-sosialistisk holdning. For å finne et eksempel på en annen løsning av det samme spørsmålet

behøver en ikke gå lenger enn opp i «Hakkedalen». Der ble administrasjonens lokalt fremmedvirkende høystatusform — som ble bevart til det siste i «Hakedals Verk» — i 1922 forlatt til fordel for en skriftform som innebærer respekt for østnorsk folkemål: *Hakadal*. — Men der er ingen mangel på stedsnavn rundt om i landet med like folkemålsfiendtlige former som *Kullebunden*. De venter alle bare på å bli aktualisert gjennom et samarbeid mellom lokale målfolk og grupper innen alle politiske partier, som er klar over at en sosialistisk holdning også innebærer respekt for så vesentlige egenskaper ved samfunnsmessige grupperinger som deres språklig identitet. — Hva det gjelder å ta stilling til ved slike stedsnavn såvel som ved vanlige substantiviske sammensetninger av samme type, bl.a. *køLa-sekk*, *-kLomp* (etter Am. B. Larsen), *ve(d)a-skog*, *-lass*, *-hus*, *haga-gjerde*, *-grind*, osv., er altså spørsmålet om hvorvidt man ønsker at det skal bli vist større respekt for de administrerendes skriftformer enn for de administrertes talemålsform til grunn for skriftspråket, vil man straks bli oppmerksom på de mange overensstemmelser med folkelig talemål ellers i landet og derved skape samhörighetsfølelse med lavstatusgrupper i andre byer og bygdelag.

Den offisielle norm bøyer praktisk talt alt skrivende folk seg ydmykt og lovlydig for, selv hvor den, som i tilfellet *Kolbotn*, foreskriver ord- eller navneformer som virker fremmedartede og lånte og står i konfliktforhold til det språklige systemet de blir felt inn i. (Til og med rettskrivningsekspertene selv kan til tider finne denne ydmykheten overdreven: «Ver ikkje nokon slave av ordlista!» sier Alf Hellevik i et intervju i *Gula Tidend* 14.6.1979). I engelsk og fransk vrimler det av slike fremmedelementer som ofte er særdeles lite håndterlige for de engelsk- eller fransktalende selv: først og fremst innenfor ortografien, men også ellers, med mengdevis av «hard words» og foreldede, «arkaiske» grammatiske former. Når vi taler om «engelsk» til daglig, omfatter dette begrepet vanligvis også alle disse fremmedelementene, mens vi i andre tilfeller skiller dem ut og omtaler dem som «fremmedord» eller «lånord» og sier at de er «un-English». Da bruker vi betegnelsen «engelsk» om et langt snevrere begrep, om noe abstrakt noe, i sin ytterste konsekvens om en sammenhengende, gjennomsystematisert helhet uten indre konfliktstoff. Sånn også når vi taler om «norsk og unorsk». Slike abstrakte systemene helheter er det språkforskerne gjerne opererer med — vel vitende om at virkeligheten ofte består av konkurrerende systemer, hvorav språkbrukeren snart benytter seg av det ene og snart av det andre, slik man gjør i vårt land når man skifter over fra et riksdansk til et særnorsk system, eller fra høyøstatusspråkets do-

minerende norm «bokmålet» til den norm som vårt land har godkjent også for sitt folks lavstatusspråk: «nynorsken».

Slike normer har det store fortrinn i forhold til de systemene mønstrene at de ikke behøver å være systematisk konsekvente: samfunnet kan bare vedta som gyldige de og de lånte former på tross av at disse bryter med det systemet de felles inn i. De såkalte «nasjonalspråkene» i Europa utgjøres av slike offisielle normer som gjelder for vedkommende nasjon på tross av de inkonsekvenser og lånte former de måtte omfatte. En slik landsgyldig norm som er sammensatt av to ulike systemer, har man en liten prøve på hvor det gjelder uttrykkene for grammatisk kjønn innenfor bokmålet:

Bare i ett målføre i Norge, bergensk, har det danske riksspråkets 2-kjønnssystem for alle substantiver klart å fortrenge det 3-kjønnssystem som rår grunnen i alle andre norske målfører, i byene som på landet. Men den offisielle bokmålsnorm i Norge (se nederst i tabellen) har akseptert et kompromiss mellom disse 2 språksystemene, et kompromiss som er muliggjort ved at endelsen -en snart gis innholdet 'felleskjønn' (etter det riks-danske system) og snart innholdet 'hankjønn' (etter det norske system):

norsk (unntatt bergensk)	hankjønn kong-en		hunkjønn dronning-a	intetkjønn barn-et
dansk riksspråk (pluss bergensk)		felleskjønn kong- dronning- } -en		intetkjønn barn-et
offisiell bokmåls- norm	hankjønn (kong-)-en	felleskjønn (kong-) (dronning-)- (oppvur- derende)	hunkjønn (kjerrin)-a (nelvur- dernde)	intetkjønn (barn-)-et

For et vestlig folkestyrt demokrati som Norge må denne offisielle bokmålsformen sies å være lite smigrende i nasjonal henseende: Den styrker den sterke stilling som det dansk-bergenske sosiale superstrat fremdeles har i landet på tross av at det benyttes som daglig talemål bare av en liten del av folket. Normen svekker samtidig den prestisjemessig svake stilling dét 3-kjønnssystem har, som gjelder i det sosiale substrat, talemålet hos et overveldende flertall av folket i hele resten av landet, dvs.: folkemålet i Oslo som i alle andre norske byer og bygder.

Denne offisielle normen gir såvel begreper som mennesker *verdighet* ved å plassere ordene for dem i det dansk-bergenske system uten særskilt hunkjønnform, og omvendt *verdighetstap* ved at de blir satt inn i det norske 3-kjønnssystemet. Slike «stilistiske» og «ekspressive» virkninger er vanlige rundt om i verden ved kon-

kurransforhold mellom kulturelle super- og substrater, og er noe man gjerne finner i tidligere kolonier som Norge: I forhold til det «fine» dansk-bergenske: *verden-en, frihet-en* vil Oslo-mål og norsk ellers: /*væL-a/, verd-a, elendighet-a* virke «simpelt» så lenge denne språklige forskjellen opprettholdes, f.eks. i pressen og fra prekestolen.

I boken *Språket i Oslo* virker det forbausende at SV-mannen Trygve Bull med sin venstre-sosialistiske innstilling, ikke kan sees å ha sagt med rene ord (ss. 49—51 og 76—77, der han behandler spørsmålet) en ting som er av stor betydning for selve språkbeskrivelsen, nemlig at hunkjønnsformen virker nedvurderende og fellesskjønnsformen oppvurderende, i Oslo som ellers i landet. Disse verdidommene er innebygget i selv den (skriftlige og muntlige) bokmålsnorm som doseres gjennom det norske skoleverket, mens de derimot ikke finnes i noe av de 2 språkssystemene som denne normen er sammensatt av: dansk riksspråk (med bergensk) og norsk folkemål. Gjennom den *forskjellsbehandling* som denne normen etablerer, utgjør disse verdinormene et særdeles viktig, sosialt diskriminerende aspekt ved selve bokmålsnormens funksjon.

I stedet for å gjøre dette klart, virker det bare som en tilsløring av dette forhold mellom hunkjønns- og fellesskjønnsformer når forfatteren sier at de begge benyttes som «stilistiske» midler og for «ekspressive» formål. — Hva Trygve Bull her kaller disse formenes «stilistiske» og «ekspressive» egenskaper, vil si den evne de har, i kraft av selve bokmålsnormen og bare gjennom den, til å uttrykke klassetilhørighet til en kategori på den stige som går fra det kulturelle moderland og ned til den kulturelle koloni, eller fra *dronning-en* og ned til *vaskekjerring-a*. De offisielle ordlister og normeringsregler påbyr at den sistnevnte ikke må opphøyes i den kategori som kan tildeles bøyningensendelsen *-en*.

Som man ser, er det ikke ordstammene (i henholdsvis bokmål og nynorsk), men de 2 ulike grammatiske formverk som — ved at de stilles opp mot hverandre — antar hver sin ulike sosiale funksjon, den éne oppvurderes og den andre nedvurderes. Det er altså denne ulikhet ved nettopp det grammatiske formverk som berettiger til å betegne det éne språkssystemet som et overklassespråk eller: et sosialt superstrat innenfor vårt felles samfunn, og den andre som et underklassespråk eller: et sosialt substrat. (Jeg ser altså her bort fra de sosiale funksjoner som våre to skriftmålsnormer, bokmål og nynorsk, måtte ha gjennom sitt ordforråd — noe jeg kommer litt inn på senere.)

Hvis man innenfor Sosialistisk Venstreparti ønsker en diskusjon om et konkret og klart avgrenset språkpolitisk spørsmål som det kan gi betydelige reelle konsekvenser å ta stand-

punkt til, både innad i partiet og dets presse og utad overfor velgermassene, så skulle det vel være dette, som man vanskelig kan unnlate å stille seg ved lesningen av Trygve Bulls bok: Er det forenlig med en ideologi som setter seg et sosialistisk samfunn som mål, å betjene seg av et superstrat som virker slik som den ovenfor beskrevne bokmålsnorm? — Og om økonomiske og andre tvingende forhold skulle måtte være bestemmende for valg av en mer eller mindre forsiktig og opportunistisk praksis på kortere sikt, kan da et parti som har sosialisme som målsetting på lengre sikt, samtidig sette seg som programmatisk mål prinsipielt å stille seg indifferent til eller også å kjempe for bibeholdelsen av et slikt superstrat?

Hva er det nemlig sosialistisk superstrat-kjempere gjør seg til talsmenn for når de kjemper for denne system-blandende bokmålsnorm og ikke for en system-rene norm som den man allerede har i den særnorske 3-kjønnsbøyningen? Jo, da går de inn for å opprettholde en språklig forskjellsbehandling som virker *diskriminerende* på hele det norske folk overalt hvor denne normen benyttes — og det vil jo si over hele landet. Bergenserne, som fra sin egen, i denne henseende system-rene dialekt ikke kjenner noen slik forskjellsbehandling, får den innlært gjennom skolen. I riksdansken er den jo ukjent. I den nynorske skriftnormal, som også er system-ren på dette område, eksisterer den selvsagt heller ikke, siden normen også der faller sammen med systemet.

Pressen, kirken og skoleverket er de mektigste formidlere av denne diskriminerende bokmålsnorm — som forresten ikke har skriftlige tradisjoner lenger tilbake enn til 1917! «Sjöliesproget», som denne systemblandende normen dengang ble kalt, har nok i løpet av de 60 år som siden da er gått, nådd et stykke på vei mot det som var reformens mål: å oppnorske bokmålet og i tilsvarende grad å svekke respekten for de høystatusformer det fremdeles omfatter. Men ennå i dag, 130 år etter at den uttalt sosialt pregede frigjøringskamp begynte i vår kulturelle koloni, er det et godt stykke igjen før et så sentralt system som substantivenes kjønnsbøyning blir bestemt utifra det arbeidende folks egne regler i Norge og ikke etter de regler som gjelder for riksdansk og bergensk. Og her er det venstreorientert presse og andre massemedia arbeidsfolket kan få den mest effektive hjelp fra, slik dette også for en del har skjedd i de senere år. Den direkte antidemokratiske språklige forskjellsbehandling som jeg ovenfor har beskrevet, skulle man tro det måtte være enhver sosialist og ethvert sosialistisk presseorgans selvfølgelig plikt å bidra til å få avskaffet, evt. ved å ty til den av ordlisteforfatteren A. Hellevik antydende «sivile lydighet». se ovf. Og hvordan

Forts. s. 20

Fra s. 1.

Etter vårt syn er disse argumentene ikke holdbare. Vi skal se litt nærmere på dem hver for seg, og til slutt antyde en alternativ løsning som et mer reelt kompromiss enn det Språkrådet og nå departementet har kommet med.

Avspenning i språkstriden.

Behovet for en avspenning i språkstriden (ikke nødvendigvis en kategorisk «språkfred») var en hovedgrunn til at Vogt-komiteen ble nedsatt i 1964. På sett og vis ser det også ut til å ha virket: Etter 1965 har vi stort sett vært spart for de ekstreme utslagene av språklig fanatisme som vi opplevde særlig i femtiåra — den gjensidige toleransen er blitt større. Ikke minst den såkalte «dialektbølgen» har vært både en forutsetning og et resultat av dette: Kunnskap om og respekt for egen og andres språkbruk har trengt tilbake mange fordommer. Om dette har noen direkte sammenheng med den nye rettskrivingspolitikken, kan være mer tvilsomt — det har trolig først og fremst sammenheng med at det har vokst opp en ny generasjon med andre holdninger til språkspørsmål enn mange andre.

Skal en vurdere forslaget i dette perspektivet, må en ta utgangspunkt i de holdninger de tradisjonelle språkstridsorganisasjonene har vist, og da først og fremst de som kjemper for riksmålet. Det er jo særlig de som har stått i opposisjon til den offisielle språkpolitikken siden krigen, ja, også før, og det er først og fremst for å få dem med i det offentlige språksamarbeidet at myndighetene har satt i gang den nyorienteringen som begynte med Vogt-komiteen. Da har det en viss interesse å se hvordan de ansvarlige i riksmålsorganisasjonene vil stille seg.

De som følger med i ytringene fra den kanten, ikke minst i riksmålsbevegelsens blad *Frisprog*, vil finne liten grunn til optimisme. Det er helt klart at riksmålsbevegelsen oppfatter forslaget fra Språkrådet som en seier for seg, etter vårt syn med god grunn. (Det skal vi straks komme inn på.) De har da også helhjertet forsvart det og ikke gått av veien for gjentatte trusler om å trekke seg fra Språkrådet og sette i gang nye masseaksjoner om de ikke får det som de vil. De har lovt språkfred, i det minste en avspenning, dersom Stortinget vedtar «liberalisering». Men de har latt være å konkretisere nærmere hvordan de vil bidra til avspenningen.

For eksempel har de aldri antydnet at de selv vil følge den nye rettskrivinga som vil bli resultatet dersom forslaget fra Språkrådet blir vedtatt. (De må i tilfelle gå over til bl.a. *nå, etter, språk, snø, sju og tjue* — og altså gi slipp på en del «faneord».) Dette er en prøvestein på deres egen godvilje; vi viser til at Trygve Bull, som aktivt støtter den foreslåtte utvidelsen av rettskrivinga, gjør nettopp dette til et vilkår for

sin støtte (se intervju i *Aftenposten* aftenutgave lørdag 7. mai).

Like viktig, etter vårt syn, er det at riksmålsbevegelsen godtar og respekterer andre former for norsk, både nynorsk og radikalt bokmål, som likeverdige med deres egen. Det er et nødvendig vilkår for en språklig avspenning. Selv om Riksmålsforbundet i prinsippet stiller seg velvillig til nynorsken, kan vi ikke unngå å legge merke til stadig (redaksjonelle) utfall mot den nye målloven i *Frisprog*. Det er ikke så lenge siden nynorsken i NRK var utsatt for heftige angrep fra riksmålshold, og fra ledende talsmenn for riksmålsbevegelsen er det gjort klart at aksjonen mot sidemålsstilen i den videregående skolen skal bli en topprioritert kampsak til høsten (*Frisprog*, 16. mai 1981). Dette lover ingen språklig avspenning, men bare en forskyving av språkstriden til andre frontavsnitt — og der kanskje til og med en opptrapping.

Kompromiss?

Skal en vurdere om et bestemt forhandlingsresultat er et kompromiss, må en spørre: Kompromiss mellom hva? I dette tilfelle var de to mulighetene: 1. Å godta Riksmålsforbundets private norm fullt ut innenfor den offisielle læreboknormalen, 2. å avvise ethvert krav fra riksmålshold og stå fast på status quo i læreboknormal og rettskriving.

Språkrådet fikk ikke noe entydig og klart mandat fra Stortinget da det nok til med å behandle disse spørsmålene. Kirke- og undervisningskomiteen sa i sin innstilling om språksaken (Innst. S. nr. 289 (1069—70) bl.a.:

«Etter komiteens mening bør en i framtida vise en liberal holdning til de mange ord og former som både har tradisjon i skriftspråket og er levende i litteratur og tale, men som i dag er utelukket fra gjeldende rettskrivning. Komiteen vil på samme måte som Vogt-komiteen be Språkrådet være oppmerksom på dette forholdet.»

Men samtidig mente komiteen at det ville være uheldig om

«det av enkelte vil kunne oppfattes slik at en nå ønsker å etablere en større avstand mellom våre to skriftspråk. Også en slik oppfatning kan ha negative virkninger for vår videre utvikling av språket.»

Den eneste rimelige konklusjon av dette må være at en skulle prøve å komme fram til et kompromiss der en et stykke på vei imøtekom kravene fra riksmålshold, men samtidig unngikk å gi slipp på alle de resultatene tilnærmingspolitikken hadde ført til. Behandlingen i Språkrådet ble i stor grad en tautrekking mellom de forskjellige språkpolitiske grupperingene, med en rekke kampavstemninger. Resultatet er av de som forsvarer det blitt framstilt som et kompromiss. Vi skal analysere de to viktigste punktene

litt nærmere ut fra denne synsvinkelen — nemlig behandlingen av hunkjønn entall og av en rekke enkeltord.

a) Hunkjønn entall

Dette har vært det viktigste stridspunktet. Etter gjeldende rettskriving fins det bortimot 1000 obligatoriske hunkjønnord (med a-ending) i bokmål. Forslaget fra Norsk språkråd går ut på å gjøre dem alle valgfrie i rettskrivinga. Skolebarn skal altså aldri få feil for å bøye noen av dem med *-en*. Dette er i samsvar med det såkalte «liberaliseringsrundskrivet» som Kirke- og undervisningsdepartementet sendte ut i 1973. I tillegg foreslår Språkrådet å gjøre ca. 440 av disse ordene valgfrie også i læreboknormalen. Ca. 550 skal fortsatt være obligatoriske a-ord. (i forslag — på side 18 i stortingsmeldinga — står det 640, men det er feil. Det er bare å telle etter i liste 2, side 22 til 25.)

Disse tallene fotreller likevel ikke alt. En må også være oppmerksom på hvilke ord listene inneholder. Svært mange av dem er helt eller nesten ukjente i vanlig moderne bokmål, selv om de står i Tanums store rettskrivningsordbok. Og det gjelder de aller fleste av dem som fortsatt skal ha obligatorisk *-a*, og som står i liste 2 i forslag fra Språkrådet. Leser en denne lista med ettertanke, vil en ikke finne mer enn ca. 100 ord som er vanlige og aktuelle for bokmålsbrukere flest i dag — og det er da for det meste ord som *bikkje, bygd, eik, førkje, hore, bru, fjøl, øy* osv. Leser en derimot liste 1, de som skal få tillatt *-en*, vil en finne at de fleste er alminnelige og gangbare ord (*alke, and, bok, bukse, bøtte, dyne, dør* osv.). Noen av disse har hatt obligatorisk *-a* i rettskrivinga helt siden 1917.

Med andre ord: De ordene i det sentrale ordforrådet som fortsatt skal ha obligatorisk *-a*, er forholdsvis få, og det dreier seg da om slike ord som tilmed svært tradisjonelle riksmålsbrukere vanskelig vil kunne bøye med *-en*. Det er med andre ord ikke noe offer for dem å godta obligatorisk *-a* her. Det vil si at læreboknormalen blir fullstendig tilpasset deres talemål på dette punktet.

2. Enkeltord.

I ca. 150 enkeltord får riksmålsformene fullt ut innpass i læreboknormalen. I de fleste av disse ordene var den tradisjonelle riksmålsformen alt tillatt sideform. I en del ord ble det ikke gjort forandringer. Således skal det også etter dette forslaget hete f.eks. *nå, etter språk, snø, sju, tjue, hauk, farge, hage, torg, stein, røyk, gagn*. I forhold til de forandringene som er foreslått, er dette lite, men det er likevel det eneste punktet der riksmålsbrukere må gi avkall på noen av sine egne former. Og vi minner om det vi alt har nevnt:

at Riksmålsforbundet aldri har antydnet at det for alvor vil gi opp sin private norm med disse «faneformene» selv om språkrådsforslaget blir godtatt av Stortinget. Alt i alt mener vi at dette er et svært spinkelt grunnlag for å kalle forslaget et «kompromiss».

Liberalisering?

Termen «liberalisering» er flittig brukt om den politikken Språkrådet har slått til lyd for gjennom dette forslaget. Vi mener å ha vist at denne «liberaliseringen» har vært svært ensidig; den har i all hovedsak gått i retning av det tradisjonelle riksmålet. Nå vil vi ikke prinsipielt avvise enhver liberalisering av rettskrivinga. Det er et gode at rammene er såpass vide at skoleelever med forskjellig talemålsgrunnlag kan finne en skriftform som passer for dem uten for store vansker. Gjeldende rettskriving tilfredsstiller stort sett et slikt krav, særlig når vi tar i betraktning liberaliseringsrundskrivet av 1973. Ved eventuelle liberaliseringer utover det bør en vurdere problemene ut fra en videre synsvinkel enn bare riksmålsbrukernes interesser.

Læreboknormalen bør i alle fall være strammere enn den forholdsvis vide rettskrivinga skoleelevene må holde seg til. Som kjent er det bare forholdsvis begrensede språkbrukere som blir bundet av læreboknormalen. Den bør ikke ensidig bygge på det mest tradisjonelle skriftspråket. Den bør også inneholde og fremme vanlige talemålsformer, for eksempel hunkjønn-a i de ordene der den er vanligst i talemålet — både av tilnærmingshensyn og for å gi skriftspråket et folkelig preg. Den nåværende læreboknormalen forener etter vårt syn i rimelig grad dette hensynet med hensyn til skrifttradisjonen. Vi kan ikke se at den har skapt problemer i undervisning eller lærebokproduksjon som skulle gjøre det nødvendig med noen gjennomgripende forandring nå.

En drastisk utviding av læreboknormalen kan tvertimot skape nye problemer. Som kjent har det ikke vært nevneverdig strid om lærebokspråket siden midten av sekstiåra, men en klar omlegging i retning av et mer konservativt lærebokspråk kan vanskelig unngå å skape reaksjoner. Kravet om radikale parallellutgaver, som har vært lite aktuelt til nå, kan komme til å reise seg. En sterkere interessekamp på dette området kan få store økonomiske konsekvenser.

Departementet er inne på disse farene i stortingsmeldinga, og gir uttrykk for en viss skepsis til en radikal utviding av læreboknormalen. Vi støtter departementets vurdering på dette punktet, men mener at det er dårlig samsvar mellom premisser og konklusjon i stortingsmeldinga. Nettopp hensynet til en stabil og fast læreboknormal tilsier at Språkrådets forslag ikke blir fulgt. Departementet antyder på side 10 i stor-

Fra s. 9.

tingsmeldinga at Språkrådet bør vurdere en innstramming av læreboknormalen på et seinere tidspunkt. Til det vil vi si at dette sannsynligvis vil bli svært vanskelig dersom det foreliggende forslaget blir godtatt. Det kan komme til å binde Språkrådet fast i nye tautrekkinger og kampavstemninger i årevis framove, og det blir det ingen språklig avspenning av.

Norsk språkråds faglige kompetanse

Spørsmålet om en strengt faglig vurdering av rettskrivningsproblemene har vært oppe til debatt flere ganger i Språkrådet. Både fra nynorskseksjonen og de radikale i bokmålsseksjonen har det vært ytret ønske om å få undersøkt tendensene i språkbruken for å skaffe seg et grunnlagsmateriale før det ble gjort noe vedtak i denne saken. Riksmålsrepresentantene motsatte seg dette. Deres syn var at dette var en rein språkpolitisk sak, der vitenskapelige vurderinger var irrelevante. På rådsmøtet i 1978 ble det vedtatt en henstilling til styret om å vurdere spørsmålet om vitenskapelige undersøkelser, men dette ble ikke gjort før rettskrivningsforslaget var sendt over til departementet.

Vi bør ha dette i minnet når departementet og andre trekker fram Språkrådets faglige kompetanse som et argument for å godta forslaget. Det er riktig at Språkrådet rår over mye faglig ekspertise både blant medlemmene sine og i sekretariatet, men i denne saken ble de faglige hensynene etter press fra riksmålshold for en stor del satt til side. Det forslaget som foreligger, er altså reint politisk motivert, og det må også være utgangspunktet når Stortinget skal ta stilling til det.

Konklusjon

Etter vårt syn er det forslaget Norsk språkråd har lagt fram verken et «fredsdokument» eller et rimelig kompromiss i språkstriden. Det innebærer et nesten fullstendig knefall for riksmålsbevegelsen — uten at denne bevegelsen på noe punkt har vist vilje til å yte gjengjeld i form av å godta andre former. Vi mener det fins alternative løsninger på denne saken, selv om en vegrer seg for å avvise forslaget helt eller sende det tilbake til Språkrådet. Som et virkelig kompromiss kunne vi tenke oss å foreslå:

1. Å godta «liberaliseringsforslaga» såvidt de gjelder *rettskrivinga* og altså kommer skolebarna til gode. Samtidig bør Språkrådet få i oppdrag å undersøke og vurdere om rettskrivinga skaper unødvendige problemer for andre språkgrupper og i tilfelle på hvilket punkt — og eventuelt foreslå lettelsler også der.
2. Å beholde den nåværende læreboknormalen uten andre endringer enn de som ble foreslått nesten enstemmig (dvs. med 20 av 21

stemmer) av bokmålsseksjonen i Språkrådet. (De står i avsnittet øverst til venstre på side 29 i stortingsmeldinga. Også ordet *drøpel/drovel* skal være med der, men det er falt ut ved en feil.

På denne måten vil en komme kravene fra riksmålsbevegelsen langt på vei i møte: De tradisjonelle riksmålsformene kan da ikke med noen rett kalles «forbudte» lenger. Samtidig beholder vi en forholdsvis fast læreboknormal, og unngår dermed også den uroen og de praktiske, pedagogiske og økonomiske vanskene en radikal utviding av læreboknormalen vil føre med seg.

Eskil Hanssen
førsteamanuensis

Finn-Erik Vinje
professor

Svein Lie
førsteamanuensis

Lars S. Vikør

Læreboknormal og rettskrivning – bruksområde

Mye av det som er sagt og skrivi i det siste om framlegget til endringer i Læreboknormalen tyder på at mange ikke er klar over hva en læreboknormal er for noe. Læreboknormalen er den norm som alle lærebøker må følge dersom de skal offentlig godkjennas til bruk i grunnskolen eller den videregående skolen. Rettskrivinga er normen elevane skal følge i sine skriftlige arbeider på skolen. Videre har læreboknormalen gyldighet for «offentlig tjeneste» og for NRK. «Den nye målloven som ble satt i kraft 1. januar 1981, gir imidlertid ikke staten hjemmel til å fastsette regler for målbruken ut over statlig tjeneste. Departementet ser det likevel som ønskelig at kommunale og fylkeskommunale organer følger læreboknormalen i sin skriftlige tjeneste.» (s. 12 i Stortingsmelding nr 100.)

I alle andre sammenhenger enn de som jeg har nevnt her, kan språkbrukeren velge språkformer, velge å skrive slik hu/han vil, (men mange institusjoner har sine normer som de pålegger sine skrivere å bruke). Og det er normering av skriftspråket det er snakk om, ikke noe anna.

T. G.

BOKMELDING:

Norsk stadnamleksikon i ny utgåve

Fire år etter førsteutgåva kjem Jørn Sandnes og Ola Stemshaug med ny utgåve av oppslagsboka *Norsk stadnamleksikon*. Av forordet til andre utgåva går det fram at forfatterane har

retta opp trykkfeil og gjort enkelte mindre endringar i oppslagsartiklane. 27 nye oppslagsord er tatt med i ei tilleggsliste, og ei side med samiske terrengnemningar er òg føyd til.

I det nye forordet gjentar ikkje forfattarane dei atterhalda som dei avslutta førre forordet med, men vi kan vel rekne med at dei enno er opne for rettingar, kritikk og tillegg frå lesarane. Namnekunnskap og namnetolking er rett nok noe som i stor monn krev språkvitskapleg innsyn, men like mye trengs innsyn i lokale topografiske og kulturelle tilhøve. I spørsmål om kva namn tyder, kan ein sjeldan nå fram til eintydige eller sikre svar. Ein må ofte vera tilfreds med sannsynlege tolkingar. Derfor er det ei velgjerning for namnekunnskapen her i landet om vi som interesserte lekfolk gir vidare opplysningar om og omkring namn til dei som arbeider profesjonelt med namnegransking.

I meldinga av førsteutgåva av *Norsk stadnamnleksikon* tok eg med noen slike tillegg og kritiske merknader. Noen har forfattarane tatt omsyn til i den nye utgåva, men dei fleste er ikkje tatt ad notam. Derfor vil eg vise til merknadene i den førre meldinga (*Språklig Samling* 1976:3, s. 20f.), men samstundes nytte dette høvet til å gjøra merksam på eit anna forhold som bør avklarast. Det gjeld tolkingane av namna i sør-norske område med gammal finsk busetnad, særleg i Solør og nabodistrikta der. Eg er redd dei norske namnegranskarane har stira seg nokså blinde etter *norronne* namneopphav her, og hatt tilsvarande lite syn for *finskspråkleg* påverknad og opphav. Det gjeld truleg også den som hittil har arbeidd mest direkte med norsk-finske namnetilhøve her til lands, Ragnvald Iversen. Sjølv har eg så vidt lagt i veg med å jamføre tolkingane av stadnamna i Finnskogane som norske granskarar har gjort, med dei svenske og finske granskarar har lagt fram (Sigurd Bograng, Julius Mägiste o a). Resultata av det arbeidet får eg legge fram seinare. Her skal eg berre, som døme på tvilsame norske tydingar, nemne stadnamnet *Svullrya* i Grue Finnskog, som leksikonet seier heng samen med ordet *fy(e)* (f.m.), som tyder «Gold-mark, stenig og nøgen Strækning paa en Bjergryg eller Fjeldside» (Aasen). Fleire andre granskarar meiner det heller heng samen med finsk *riihi*, som tyder eldhus, røykstove, også nytta til korn-(rug-)tørk. Når det lokale uttalen av sistelekken i namnet er [-ria], treng det altså ikkje skyldas itakismen i Solør-målet, men eit finsk opphav. Namnesamansetjingar med -ri/ri- av fri. *riihi* finn ein flerie stader i Finnskogane, både i stadnamn og i personnamn (jf. døma hos Kristian Østberg: *Finnskogene*, Grue 1978, s. 173-180). I neste utgåve av *Norsk stadnamnleksikon* vonar eg forfattarane vil ha eit vakent auge for framandspråklege namneopphav, ikkje berre i Sameland.

Merknader som denne eine og andre detaljpirk endrar likevel ikkje det hovudinntrykket ein får av *Norsk stadnamnleksikon* som eit nyttig og interessant oppslagsverk for alle dei som interesserer seg for namn og det kulturelle livet dei speglar av.

Jørn Sandnes og Ola Stemshaug (red): *Norsk stadnamnleksikon*. 2. utgåva.

Det Norske Samlaget, Oslo 1980.

362 sider. Innb. kr 145,00.

Geirr Wiggen

Arnulf Sudmann til minne

Arnulf Sudmann, mangeårig kontorsjef i Norsk språkråd, døydde 30. april i år. Sudmann var fødd i 1912 på Voss. Han var magister i psykologi, men hadde òg m.a. norsk som fag. Arbeidet for og med nynorsken kom tidleg til å stå som ei hovudoppgåve for han. Under krigen redigerte han eit par år Nynorsk Vekeblad, eit tiltak som dessverre vart oppgitt i femtiåra. Men da var Sudmann for lengst i gang med det første store hovudverket sitt, *Norsk Allkunnebok*, som han var hovudredaktør for frå 1945 til 1961. Det året vart han sekretær for nynorsk i Norsk språknemnd, som kom til å bli arbeidsplassen hans i nesten tjue år. Ikkje minst krevjande vart vel åra frå 1972 av, da Språknemnda var blitt til Språkrådet, og det vart bygd opp eit omfattande sekretariat med Sudmann som den eine av to kontorsjefar. Denne stillinga hadde han til årsskiftet 1979—80.

Sudmann var av dei som hadde målsaka til hjertesak. Nokon målkjendis eller fraksjonskjempar vart han rett nok aldri. Men få har kunna sjå tilbake på ein slik kvardagsinnsats for nynorsken som han — enten det gjaldt dei mange hundre små og store måljamnstellingssakene han fekk å gjere med, eller det gjaldt å dyrke opp nynorsken til eit moderne og allsidig brukspråk. Utviklinga av ein nynorsk fagterminologi, og arbeidet for ein enkel, klår og presis offentleg språkbruk, var oppgåver han var spesielt opp-tatt av. Også i oppbygginga av det nordiske språksamarbeidet spela han ei sentral rolle.

Det siste prosjektet han fekk vera med på, var Forbrukar- og administrasjonsdepartementets handbok i nynorsk målbruk, *På godt norsk*, der han gjorde ein langt større innsats både i førebuinga og under skrive- og redigeringsarbeidet enn han er blitt kreditert for i sjølve boka.

Lars S. Vikør.

BOKMELDING:

Geirr Wiggen: Tidsskriftet Språklig Samling. Register 1960-79. 1.-20. årgang. Oslo 1980. Novus. V, 221 s.

Registre blir vanligvis ikke anmeldt. Det er synd, for de er som regel lærerrike, stundom endog morsomme – vel å merke for den som ofrer tid på å lese dem rett.

Og det bør man gjøre, i alle fall når det gjelder Geirr Wiggens register til tidsskriftet *Språklig Samling* for årene 1960-1979. Som tidligere redaktør har forfatteren hatt de beste forutsetninger for å lage et register som er både pålitelig og anvendelig – og synes å ha klart det. Hoveddelen utgjøres av en alfabetisk oversikt over *alt* stoff – selv lagskassererens årvisse formaninger til kontingentinnbetalerne er med. Så følger en fortegnelse over to nokså klart avgrensede typer stoff, bokanmeldelse og skjønnlitterære bidrag, og endelig avrundes det hele med et person- og et illustrasjonsregister. I et appendiks er andre publikasjoner for LSS fortegnet.

Registret gir altså gode muligheter til å finne det man søker. Og her kunne anmeldelsen slutte – hvis det da ikke var fordi registret kunne brukes til så mye mer – om man leser det rett, da. Registret forteller nemlig også hva man kan søke etter; nærmest som en rask film gir det skiftende bilder av bladet fra forskjellige innfallsvinkler. Alt på grunnlag av registret kan man gjøre seg sine tanker om bruken av emosjonelt ladede vendinger («lyser tider», «folke-mål», «Münchenfred» o.s.v.); man vil ganske raskt få bestyrket sitt inntrykk av at tonen overfor riksmålsfolkene er adskillig beskere enn den som brukes overfor nynorskleiren, og man kan fundere over fordelingen av oppmerksomhet på de ulike politiske partier: her leder Høyre, mens Sosialistisk Folkeparti ligger på en delt sisteplass (og det senere SV er ikke med). Jeg skulle anta at partisympatiene hos sentrale personer i LSS nærmest er motsatt dette forhold – forteller tallene så noe om angreps- vs. forsvarsholdning hos LSS?

Slik kunne man fortsette enda en stund. Men ganske snart oppdager man detaljer som hemmer bruken av registret. Det er nemlig engang slik at forfatteren før eller senere må velge om han vil tilgodese dem som skal bruke registret til å finne frem i det fortegnede materiale, eller dem som vil trekke flest mulig opplysninger ut av registret alene. Mens hovedregistret er nummerert (1-1416), har de andre (bortsett fra emneregistret) henvisninger direkte til bladet og ikke til hovedregistrets numre. Altså: skal jeg finne ut i hvilken sammenheng Sverre Aksnes (eller hvilken som helst av de andre i personre-

gistret) opptrer, må jeg til *tidsskriftet*; registret gir ikke beskjed om hvilket av de 1416 numre han skjuler seg i.

Av egen sørgelig erfaring vet jeg at det bestandig blir trykkfeil i publikasjoner av denne art. Jeg går ut fra at Wiggen vet at Pilatus ikke het Pontus til fornavn. Men jeg har ikke lyst til å bruke for mange ord på det negative; vi har nemlig alt for lite oversikter av denne type i vårt land, og det viktigste er å oppmuntre folk til å ta på seg slike tilsynelatende kjedelige og lite krevende, men i virkeligheten morsomme og vanskelige oppgaver. Til neste år går *Frisprog* inn i sin 30. årgang; kanskje kunne man få et tilsvarende hjelpemiddel til å finne frem der? Det ville øke verdien av Wiggens register og bli til glede for både riksmåls- og samnorsksfolk. Ikke dårlig, hva?

Erik Egeberg

SØREBØ ET CO SPRÅKFORMER OG SPRÅKREFORMER SPRÅKBRUK OG SPRÅKBRUKERE

*De som hører og ser
kommer ikke til orde.*

*De har visst heller ikke noe
de skal ha sagt.*

*I NRK lytter en ikke til lyttere
eller hører på seere.*

*Alle som kan, skal eller vil
si noe i radion må
nå*

beherske normaltalemålet.

*Målet er å få de som snakker i radio og tv
til å bruke normalnorsk.*

*Språket vi vanlige mennesker bruker
er visstnok unormal norsk.*

*—
Det er godt å ha noen vise menn
som vil alle så vel*

(i hvert fall seg sjæl)

*De ser inga stjerne i østen
og klokka har stoppa i vesten*

*Sørebø et co vil det vanlige
og det som er normalt —
(i hvert fall for dem sjæl)*

torun.

~~~~~

MELD DEG INN

I LSS!

~~~~~

Norsk talemål — forbudt i NRK?

Av Eric Papazian

Innledning.

I mitt innlegg om tvistemålet mellom NRK og meg i forrige nummer av Språklig Samling nevnte jeg til slutt at NRK har hatt et utvalg i arbeid med å fremme forslag til nye språklige retningslinjer for NRK, utvilsomt foranlediget av tvisten med meg. Utvalget har nå lagt fram sitt forslag, og det er verre enn en kunne vente. Hva saksbehandling angår, har NRK tydeligvis tatt sikte på å kjøre saka gjennom med så lite offentlighet og diskusjon som overhodet mulig. Forslaget har bare vært til en lynrask høring blant avdelingssjefene, og er for lengst behandla av styret i NRK (resultatet kjenner jeg ikke). Men det har lekket ut allikevel, bl.a. til Språkrådet, som ba Departementet om å få uttale seg. Styret skal visst behandle saka i begynnelsen av april. Det er en merkelig saksbehandling fra NRK's side når en tenker på at komiteens forslag er språkpolitisk svært drastisk og vidtrekkende. Språket i NRK, var viktigste offentlige medium og det eneste talemålet har til rådighet, er alt for viktig til å drøftes bare innfor «Husets» vegger. Men framgangsmåten viser hvilken autoritær ånd som rår i NRK-ledelsen.

En får håpe at Språkrådet kan og vil pynte litt på forslaget, for det er som sagt sørgelig lesning. Tendensen i innstillinga kan ikke beskrives som noe anna enn en kraftig tilstramming av NRK-språket i retning av offisielt normalmål, nærmere bestemt en viss variant av dette (se nedafor), på bekostning særlig av dialektene. Det er flere uklare punkter i forslaget. Men etter den «verste» tolkinga innebærer forslaget at dialekt blir bannlyst i riksprogrammene og til dels i distriktsprogrammene, for de ansattes vedkommende og i visse tilfeller for folk som ikke er ansatt. Det er i så fall en språklig ensretting som praktisk talt vil utelukke dialektene fra offentlig språkbruk, legge ei språklig tvangstrøye på mange NRK-medarbeidere og gjøre NRK's programmer tristere og gråere for publikum. Hvem vil vel høre Halvor Kleppen knote læreboknormalen? Vil Sverre Kjelsberg kunne lede Melodi Grand Prix neste år? Innstillinga oser av en perspektivløs, autoritær «teknokratisk» tankegang i aller verste byråkrat-ånd. Dette er ikke en gang «demokratisk sentralisme», det er «byråkratisk sentralisme».

Skriftspråkspolitikk i NRK,

Komiteen har tilstramma språket i NRK på to måter. For det første innsnevrer den området for unormalisert talemål (hvor trangt, er uklart, se nedafor) og innskjerper kravet om normalisert talemål, det vil her si talemål som følger offisielt skriftspråk. For det andre er også valget av former innafor offisielt skriftspråk avgrensa på en bestemt måte, både når det gjelder (teksting i Fjernsynet) og tale. Om det heter det nemlig at «Innanfor den offisielle rettskrivinga skal ein velje dei mest vanlege formene og i hovudsak bruke eit språk som ligg innanfor læreboknormalen». Komiteen legger i det hele tatt stor vekt på ordlaget «dei vanlegaste/mest vanlege formene». Også i samband med teksting heter det at «når stilistiske omsyn ikkje talar imot, bør dei vanlegaste hovudformene innanfor læreboknormalen veljast». Og «I teksting for høyrselshemma bør ein velje dei vanlegaste formene innanfor bokmålsrettskriving» (hvorfor bare bokmål?)

Nå har Kirke- og Undervisningsdepartementet i samband med saka mellom NRK og meg uttalt at NRK ikke har høve til å gi generelle påbud om valg av bestemte varianter av offisielt skriftspråk. Kravet om «de vanligste formene» er et slikt generelt påbud, sjøl om det er tilsynelatende språkpolitisk nøytralt. Komiteen har også sjøl stilt opp som grunnlag for retningslinjene det prinsippet at «NRK skal språkleg ikkje vere førande i konservativ eller radikal lei». Det er et prinsipp ingen kan motsi, viss komiteen bare fulgte det. Men det er ikke tilfellet. Formuleringa «de vanligste formene» ser nok uskyldig ut, men er like fullt et klart konservativt prinsipp. For det ligger i sakens natur at nye eller «radikale» former ikke er vanligst til å begynne med. Viss en form må bli «vanlig» (for ikke å si vanligst), allment godtatt, før den får slippe til i NRK, vil jo det si at NRK virker som en konserverende institusjon, som holder ute alt nytt inntil det ikke lenger er nytt. Og hvordan skal de «uvanlige» formene bli vanlige, dersom de blir forbudt i NRK? Det blir i så fall trass i motstanden fra NRK. Men det neste skrittet kan jo bli å si: De radikale formene — hva skal vi med dem? Dem er det jo ingen som bruker iikevell!

Ellers avhenger dette selvsagt mye av hvordan regelen praktiseres. For uttrykket gir stort spillerom for skjønn og tolkning — for den som har makta til å tolke. Det gir NRK-sjefene høve til å bestemme språkforma i NRK i detalj ved å avgjøre hva som til enhver tid er «vanligst», eller vanlig nok til å kunne brukes i NRK. Men på grunnlag av mine og andres erfaringer i NRK, og bakgrunnen for hele komiteen, er det ingen grunn til å tvile på at regelen er ment å skulle brukes, og vil bli brukt, til å forby de radikale formene i bokmål, under henvisning til at de er «uvanlige». Men då blir jo språket i NRK mer konservativt enn språket ellers i samfunnet, for sjøl om de radikale formene er mindre brukt enn de konservative, iallfall i massemedia og særlig nyhetsspråklig, blir de jo brukt av enkelte individer og organisasjoner. Det vil den nevnte regelen kunne hindre blir tilfelle i NRK.

Dialekt og normalmål i NRK.

Hvilken variant av skriftspråke som skal brukes, er likevel en mindre ting i forhold til spørsmålet om når talemålet i NRK i det hele tatt skal være bundet av skriftspråket (normalisert), og når ikke. Dette spørsmålet er ikke avklart i forslaget. Det er etter mitt skjønn særlig 3 setninger som går på dette. Ett sted heter det at «Norsk rikskringkasting legg den offisielle rettskrivinga til grunn for det språket dei tilsette som hovudregel skal bruke i mikrofonteneste i radio og fjernsyn når det blir nytta manuskript». Men så heter det i neste punkt at «Som hovudregel skal dei tilsette ikkje bruke dialektformer i program som er laga for riksnettet, endå om dei held på sin personlege talemålstone (setningsmelodi og ordtone). Når det blir brukt manuskript, skal ein halde seg til normalmålet, med utgangspunkt i brukelege «uttaleordbøker».

En ting er at «normalmålet» neppe er noen uproblematisk størrelse, og at modifikasjonen om ord- og setningstone er så selvsagt at den bør gå ut av reglementet uten videre. Hva skulle en ellers bruke, om ikke sin personlige talemålstone? En upersonlig talemålstone? Prosodien går jo i motsetning til det fonemiske ellers ikke fram av skriftspråket, og er dermed uberørt av skriftspråknormeringa. Det fins ganske enkelt ingen normalisert ord- og setningstone. Hvilken skulle det i så fall være? Den østlandske? Dessuten er prosodien praktisk talt umulig å få dressert ut av folk åkke som, så bestemmelsen er nok ikke så liberal som den høres. Men det sentrale problemet her er om forbudet mot dialektformer gjelder generelt, eller om meninga er at det gjelder a) generelt i de «offisielle» sendingene, dvs. nyhets-, meldings- og hallotjenesten, og b) i andre slags programmer når det blir brukt manuskript. Uttrykket «når det blir nytta/brukt manuskript», som går

igjen to ganger i sitatene ovafor, tyder på at det er det siste (altså a + b) som er ment. Det samme gjør setninga «I nyhendeprogram, programannonsering og meldingsteneste skal desse reglane gjelde også når ein ikkje bruker manuskript». Men slik dialektforbudet nå er utforma, gjelder det generelt for riksprogrammer, uten avgrensning til visse programtyper eller til opplesning.

At normalisert talemål skal brukes i nyhets-, program- og meldingstjeneste, kan forsvares ut fra at det er særlig viktig at språkbruken her blir forstått av alle, og at disse sendingene er særlig upersonlige — det er så å si NRK sjøl som snakker. Dette vil vel godtas av de fleste, og svarer også til gjeldende bestemmelser og praksis. At man bruker normalisert talemål, dvs. talemål som svarer til (her: det offisielle) skriftspråket, når en leser opp fra et manuskript, er derimot så selvfølgelig eller naturlig at også det med fordel kan gå ut av reglementet. Men at normalisert talemål, nærmere bestemt læreboknormalens vanligste former, skal brukes også i andre programmer enn de nevnte, er etter min mening det glade normeringsvanvidd. Det åpner for en talemålsnormering som det vel aldri har vært meninga at læreboknormalen skal brukes til. Læreboknormalen bør brukes der den er ment å skulle brukes — i lærebøker, til nød i annen, offisiell skriftlig språkbruk (og tale som bygger på skrift — opplesning). Som norm for naturlig, spontan tale passer den (eller andre kunstige normer) ikke, og er heller ikke ment som det. I det hele tatt er det vel bare skriftspråket som er gjenstand for offisiell normering. Det er så vidt jeg veit aldri blitt bestemt at Staten skal regulere talemålet her i landet, og godt er det. Når — eller viss — NRK-utvalget nå vil innføre en konsekvent talemålsnormering i en statlig institusjon, er det såleis helt på eigen hånd, ja direkte i strid med prinsipper som myndighetene klart har gitt uttrykk for.

Som et viktig grunnlag for sitt arbeid nevner komiteen sjøl innstillinga om språksaka fra Kirke- og Undervisningskomiteen i Stortinget. Her heter det om språket i NRK bl.a. at retningslinjene bør utformes slik at de ved programmer der NRK-medarbeideren framstår som enkeltmenneske, gir høve til størst mulig personlig frihet og ikke binder valget av ord og former strengt til gjeldende rettskriving. I meldings-, hallo- og nyhetstjenesten og andre sendinger der den ansatte står fram mer på vegne av NRK, bør derimot den offisielle rettskrivinga brukes, ifølge Kirke- og Undervisningskomiteen — med lærebokformer og sideformer. Disse klare forutsetningene fra Stortingets side — som stort sett svarer til de nåværende språkreglene i NRK — har NRK-utvalget altså funnet å kunne se suverent bort ifra, ser det ut til.

For distriktsprogrammene har utvalget egne

regler. Her heter det at «I nyhendesendingane i distriktsprogramma skal retningslinene for språkbruken på riksnettet leggjast til grunn. I aktualitetsprogram og magasin bør medarbeidarane stå noko friare til å bruke dialekt». Tenk det! Nordnorsk dialekt bør kunne brukes i sendinger for Nord-Norge, iallfall i visse programtyper. Meget liberalt. I distriktsprogrammene faller jo det praktiske forståelses-argument tolt bort, og hva det upersonlige, «offisielle» preget i nyhetsprogrammer angår, så er det vel inga naturlov at språkbruken i slike programmer må eller bør være stiv og formell? Nettopp den strenge normaliseringa bidrar nok mye til det, sammen med tradisjonen i nyhetsspråket. Det er jo viktige, høytidelige og «offisielle» ting det dreier seg om! I allfall i riksprogrammene. Men i distriktsprogrammene blir det jo mye «smånytt», så der passer den upersonlige tonen spesielt dårlig. Her kunne dialektbruken være med på å skape en friskere og naturligere tone i nyhetsspråket. Det ville ikke skade!

Om folk utafør NRK som deltar i programmen heter det at de kan snakke som de ønsker, men at de kan få «råd» om bl.a. uttalespørsmål — i tråd med retningslinjene for de ansatte, må en tro. Bortsett fra at grensa mellom «råd» og «påbud» er noe flytende, er det et stort spørsmål om voksne folk trenger nooe «råd» om hvordan de skal snakke, og om de som eventuelt skal gi råd, NRK-medarbeiderne, er mer kompetente i språklige spørsmål enn andre folk. Om språkbruken i undervisningsprogrammer er regelen derimot klar og grei: «I undervisningsprogram for både barn og voksne skal læreboknormalen gjelde også for lærerkrefter utanfor NRK når ikkje særlege omsyn talar imot det». Og sjøl om det ikke står i selve utkastet til reglement, er det komiteens forutsetning at «Når folk som ikkje er tilsette i NRK, blir leigde til større programoppgåver, meiner utvalet at dei bør rette seg etter dei same reglane som gjeld for tilsette når ikkje særlege omsyn talar imot det». En får sanneleg si at NRK sikrer seg mot «uregulert» språkbruk på alle bauger og kanter, og så visst ikke overlater noe til tilfeldighetene — eller naturen!

Særlig beklagelig synes jeg det er at en så dialektfiendtlig innstilling er skrevet på nynorsk og av en komite der formannen er nynorskbruker. Dessverre har innstillinga også fått støtte fra nynorskfolk utafør komiteen. En må lure på

hva slike «målfolk» egentlig vil med nynorsk. Skal nynorsk være et middel til å «reise» dialektene og frigjøre dialektbrukerne, eller bare et anna middel til å undertrykke dem? Nynorskfolk bør i egen interesse ikke stille seg i motsetnings- og konkurranseforhold til dialektene, for da river de grunnen vekk under nynorsken, både ideologisk og praktisk. Uten oppslutning fra dialektbrukerne er nynorsk iallfall dømt til å tape for bokmålet, og det syns jeg ikke norsk språk er tjent med. Ei sak er å kjempe for et nynorsk normaltalemål og bruke det, i NRK og ellers. Det må selvsagt være full anledning til det. Ei helt anna sak er å påby det. Jeg minner om at nynorsken fra Ivar Aasens side var ment som et tilbud og ikke et påbud, og den linja tror jeg det lønner seg å følge. Å stenge dialektene ute fra NRK vil si å stenge dem ute fra offentlig språkbruk overhodet, og på nytt å forvise dem til fjøset, kjøkkenet og gata. Den politikken synes jeg nynorskfolk skal overlata til Riksmålsforbundet. Nynorsk bør være dialektenes skjold og verje, ikke deres undertrykker. Det håper jeg Noregs Mållag vil si klart ifra om.

Kringkastingsmonopolet og språkpolitikken.

NRK's ledelse bør tenke seg om både vel og lenge før de bestemmer seg til å gi dialektbrukere i og utafør NRK dette slaget i ansiktet. Og våre myndigheter bør tenke seg like lenge om før de lar NRK til de grader ta styringa over norsk språkpolitikk ut av hendene på seg. Med en så restriktiv språkpolitikk som dette forslaget innebærer, vil NRK tilta seg en språkpolitisk makt som institusjonen ikke har noe mandat til å utøve. NRK-sjefen vil få større språkpolitisk makt enn noen annen enkeltperson i landet, for det er han som ifølge forslaget «skal ha den endelege avgjerde i språklege spørsmål innenfor dei rammene som styret fastset». Og slike avgjørelser vil det nok bli mange av, viss styret fastsetter de retningslinjene som komiseen foreslår. Istedenfor å stille seg språkpolitisk nøytral kaster NRK seg da inn i språkstriden med full tyngde, på normalmålet side og på bekostning av dialektene, og på konservativ side innafor offisielt normalmål igjen.

NRK har et monopol på et viktig område av kulturlivet, der språket, og særlig talemålet, spiller en sentral rolle. Konsekvensen av det er at NRK må føre en **pluralistisk** kulturpolitikk — alle syn og grupperinger i det norske samfun-

Forts. s. 20

BRUK DIALEKTA DI OVERALT!

Nordiske morsmålssymposier

1977—80

I 1977 fattet Nordisk Ministerråd et vedtak om å bevilge penger til en serie nordiske symposier innenfor anvendt språkvitenskap med særlig henblikk på morsmålsundervisningen. En planleggingsgruppe ble nedsatt med alle nordiske land representert. Norges representanter var Einar Lundeby og Ragnar Rommetveit.

I åra 1978—80 har denne gruppen avviklet 5 symposier med emner som synes sentrale innenfor morsmålspedagogikken i Norden.

Det første som fant sted i København i 1978 hadde som tema «Sprogrigtigheden i skolen — normerne» (leder: Erik Hansen). Mange sider av spørsmålet om hva som er «riktig» språk ble tatt opp: Hvorfor blir visse former regnet for riktige? Hvor sterkt bør normene presses på elevene? Hvilke sosiale og psykologiske konsekvenser har en hardhendt innprenting av normene? osv.

Så fulgte et symposium i Helsingfors i januar 1979 over «Grammatikmodeller og alternativa begrepssystem i modersmålet» (leder: Auli Rakulinen). — Til å kunne snakke om språk (i undervisningen) må en nødvendigvis ha et *metaspråk*, dvs. et språk som byr på ord og kategorier til å beskrive et språk med. At et slikt uttrykksmiddel trengs ved språkanalyse og språklæring, ved trening av den språklige uttrykksevnen osv., er det ingen uenighet om. Derimot er ikke alle like sikre på at skolevarianten av den tradisjonelle grammatikkmodellen byr på det absolutt beste metaspråk. På symposiet ble andre modeller for språkbeskrivelse drøftet: Diderichsens feltskjema, tekstlingvistikken, pragmatikkens plass ved siden av den strukturelle beskrivelsen m.m. — Symposiet behandlet også forholdet mellom forskerne innen den moderne lingvistikken og skolens folk, og kom til at det er et klart behov for sterkere kontakt mellom de to virksomheter.

Ett av symposiene var lagt til Norge: «Dialekt og riksspråk i skulen» (leder: Kjell Venås) på Lysebu i april 1979. Emnet har av forskjellige grunner vært særlig aktuelt i Norge, så det passet bra å ha Norge til vertsland. Men i drøftingene kom det klart fram at det også i Danmark, Finland og Sverige er store problemer i skolen for elever med dialektbakgrunn. Allmennheten er bare mindre oppmerksom på problemene i disse landa. Deltakerne var stort sett enige om

at dialektenes stilling i skolen burde undersøkes og drøftes mer inngående av både lingvister, psykologer, sosiologer og pedagoger, og likens om at skolen bør vise mer vørnad for dialektene enn den mange steder i Norden har gjort.

Det fjerde symposiet dreide seg om «Språkstimulering i førskoleåldern» og ble holdt i Stockholm i januar 1980 (leder: Ragnhild Söderbergh). Her møttes forskere på feltet med folk som var eller hadde vært engagert i praktisk arbeid med små barns språkutvikling — ikke minst utviklingshemmede barn. Iakttagelser, erfaringer og metoder ble drøftet og utvekslet, og holdningen var gjennomgående at teori og praksis her måtte gjensidig støtte hverandre mer enn tilfellet har vært.

Det siste symposiet ble holdt i Rungsted i mars 1980 (leder: Claes-Christian Elert) og hadde «Internordisk språkførståelse» til emne. Betødningen av at de nordiske folkene kan kommunisere best mulig med hverandre øker stadig i og med det livligere samkvem og de stadig nye planene om økonomisk og industrielt samarbeid. Symposiet drøftet bl.a. den sørgelige tilbakegang i de nordiske skolene for undervisningen i grannespråkene. Videre ble flere delproblemer tatt opp: Er det oppfattelsen av de enkelte språklyd som vanskeliggjør forståelsen mest, eller er det ulikheten i ordforråd? Hvor mye betyr motivasjonen? osv.

Symposiene var organisert ut fra det prinsipp at deltakerne skulle være aktive, og antallet var derfor satt så lavt som til ca. 20 på hvert. Videre skulle alle de store nordiske land være representert på alle symposier, og det var dessuten islendinger og færøyinger med på flere av dem. Endelig var symposiene prinsipielt tverrfaglige: lingvister møttes med psykologer, sosiologer og pedagoger.

Med denne sammensetningen viste det seg at symposiene ble svært givende for deltakerne — uttalelser etterpå har vist dette entydig.

Men planleggingsgruppen vil gjerne at materialet og resultatene fra symposiene skal komme flere (interesserte) til gode. Foredragene fra hvert symposium er publisert i sitt bind, og en rapport om hele serien er trykt i et hefte redigert av Ulf Telemann med tittelen «Modersmålsundervisning och grannespråkförståelse». De som vil ha noen av disse skriftene til nærmere studium, kan henvende seg til

Nordisk språksekretariat

Postboks 8107 Dep.

Oslo 1.

Tlf. 55 98 09

og be om Telemans rapport; i den vil en finne opplysninger om hvordan en kan skaffe seg rapportene fra hvert enkelt symposium.

Einar Lundeby

Geirr Wiggen:

Den første lese- og skriveopplæringa på dialekt

Skoleåret 1980/81 gjøres det forsøk med å lære førsteklasinger å lese og skrive på deres egen dialekt. Tre skoler deltar i forsøket, to i Tromsø kommune og én i Stranda. Slik er både by- og bygdeskoler med, likens nynorsk- og bokmålsskoler. Dermed blir det nå endelig gjort noe med en pedagogisk idé som med vekslende styrke har vært framme i norsk morsmålspedagogisk ordskifte helt sia Knud Knudsens tid i 1860-åra. Blant idéens talsmenn finner vi både riksmålsfolk og målmenner, f.eks. Olaus Fjørtoft, Bjørnstjerne Bjørnson, Halvdan Koht, Eivind Berggrav og Didrik Arup Seip. I 1970-åra fikk tanken ny aktualitet i Norge, dels med næring fra Ernst Håkon Jahrs publikasjoner om den vide kulturrørsla *Østlandsk reisning*, som rundt 1920 hadde hatt dialekt-abc'er som ei sentral sak, — dels hjulpet fram av det internasjonale gjennombruddet for vitenskapsgreina *språkso-siologi*, som gav både språklige og pedagogiske, psykologiske og sosiologiske argumenter for dialektbruk i den første lese- og skriveopplæringa.

De forsøka som nå er i gang, og som vil fortsette neste skoleår, har vært grundig forberedt i Grunnskolerådet. Der har saka vært drøfta sia våren 1977, fra høsten 1978 i ei særskilt nemnd. Ei rekke andre departementale råd har også hatt spørsmålet til høring, blant andre Forsøksrådet for skoleverket, Lærerutdanningsrådet og Norsk språkråd, og det har vært oppe i Stortingets spørretime høsten 1977. Aviser har skrevet om det, og det har vært diskutert i fjernsynsprogram og radioprogram. Enkeltlærere og skoler fra alle kanter av landet har vist si positive interesse; mange har sjøl tatt initiativ for å få delta i de første forsøka. Ikke minst har den politiske leiinga i Kirke- og undervisningsdepartementet gitt uttrykk for at den har ønska konkrete forsøk så snart det har vært mulig. Men før noe som helst nytt er blitt satt ut i livet, er førsteklasingenes foreldre og foresatte blitt spurt og tatt med på råd. De har fått orientering om hva forsøka innebærer og forsikringer om at barna deres ikke er «forsøkskanniner», men tvert om er garantert minst like

god lese- og skriveopplæring som andre. Skulle forsøksordninga vise seg uheldig for barna, vil den bli avbrutt øyeblikkelig. Den situasjonen har likevel ikke oppstått.

Trass i en overveiende interesse, ja, tidvis entusiasme, for forsøka med dialektbasert lese- og skriveopplæring fra skolhold, har enkelte også vært skeptiske. Det er mitt syn at en viss skepsis overfor det helt nye og uprøvde er sunt. Men skepsis må ikke bli forutinntatt vrangvilje, ikke engang i ei tid da ropet fra høyre er «ro i skolen» og «nei til eksperimentering». Det positivt nye må ikke bli stansa av fordommer før det har fått vise sine kvaliteter. I dette tilfellet har vi heldigvis unngått det. Fordi det ennå er mye i skolen som ikke er så bra som det burde, er seriøs og kontrollert forsøksvirksomhet fortsatt nødvendig.

Sjøl om lærerne i norsk skole alt har ei rekke gode og velprøvde undervisningsmetoder å ty til i lese- og skriveundervisninga, er det ennå behov og plass for forbedringer og nye tilskott. Ikke alle barn lærer på samme måte. Den enkeltes forutsetninger og legninger er forskjellige, og lærerne trenger forskjellige metoder å hjelpe ulike elever med. Ofte må læreren sjøl finne nye vegar å gå, og vi kan se av historia at flere enkeltlærere etter eget skjønn og pedagogisk resonnement har lagt barnas dialekt til grunn for skriftmålsundervisninga si lenge før det kom på tale med organiserte forsøk med slik undervisning. Det er verd å legge merke til at bevisst bruk av barnas dialekt i lese- og skriveopplæringa ikke er noe langt og radikalt skritt i forhold til den allmenne folkemålsvennlige tradisjonen som har rådd i og utafør skolen i dette hundreåret, langt mindre fra den nåværende Mønsterplanens framheving av fri skriftlig framstilling i barneskolen, og heller ikke fra den undervisningsmetodikken som har hatt mest vind i segla i Skandinavia de siste tiåra, LTG-metoden (fra svensk: Läsning på talets grund). Lese- og skrivepedagoger i dag er dessuten stort sett enige om at hørselsevna er tidligere utvikla enn synsevna hos de fleste barn, slik at sjuåringens første forsøk på å skrive i stor grad byg-

ger på — og *må* bygge på — talespråket, sjølv morsmålet, det eneste språket barnet i regelen har når det begynner på skolen. Alle kjente undersøkinger av skoleelevers skriftspråk viser også at en svært stor del av de «feila» de gjør, er slike som har si rot i talemålet deres. Det er også ei erfaring lærerne i småskolen alltid har gjort og stadig gjør. Som barn har vi alle skrevet svært talemålslikt; som voksne gjør mange det fortsatt.

Det er mye som tyder på at det å mestre talemålsfjerne og -uavhengige skriftspråkregler er et elitefenomen, forbeholdt ei forholdsvis lita gruppe av profesjonelle «skrivere». Det burde vært viktig å huske på når offisielle rettskrivingsregler skal utformes, enda dét er ei politisk sak der mange slags omsyn spiller inn, omsyn som strengt tatt ikke bestandig er saklige. Når det gjelder barna i grunnskolen, har vi imidlertid ikke lov til å bedrive politisk hestehandel. Da er det *bare* barnas beste som må telle. Og der dialektbasert lese- og skriveopplæring har vært prøvd — i USA, i Sverige, ikke minst i det tyskspråklige Sveits — der har resultatene vært entydig positive. For de skoleflinke, de teoretisk sterke, er muligens ikke undervisningsprinsippa så avgjørende. For de svakere elevene har det derimot vist seg spesielt heldig å kunne få lære seg lese- og skrivekunsten på sitt eget talemål. For det å lære seg å lese og skrive er tungt nok for mange småskolebarn om det ikke også skal kreves av dem at de samtidig skal lære seg ei fremmed språkform. I vår kulturkrets har det i hovedsak bare vært den sosiale og kulturelle elitens barn som har sluppet den dobbelt-belastninga, de som heimefra har hatt samfunnets riksnormal som naturlig talemål. Elever fra andre, «lågere» samfunnslag har ikkje nytt det privilegiet, og de har derfor måttet bære tyngre byrder i skolearbeidet helt fra starten av, og det i tillegg til den språklige usikkerheta en mindre prestisjerik dialekt har kunnet skape hos dem. Derfor må vi være glade for å ha fått høve til å starte opp med utprøving og utvikling av et lese- og skriveopplæringsprinsipp som *sammen med* de metodene vi alt kjenner kan vise seg å komme ei stor elevgruppe til gode.

For morsmålet til de fleste barna i Norge faller nå engang ikke sammne med de offisielle bokmåls- og nynorsknormene, langt mindre med det konservative riksmålet. For de fleste er én av de varierende norske dialektene morsmålet. De lokale dialektene er det som i all, all hovedsak er *folkemåla* i Norge, folkeflertallets språk. Det må vi ikke være blinde for. Vi må tvert imot vite å anerkjenne dette kulturelle mangfoldet og vise i oppdragelsen av barna våre at *det er i orden*, at det ikke er noe galt med dialektene, at de er fullverdige språk og ikke til å skjemmes over. Morsmålet kan ikke løsrives

fra den enkeltes personlighet. Skolen må møte ungene som de er, gi dem tillit til og trygghet i det de er og bygge på det. Greier den det i den første lese- og skriveopplæringa som i andre oppgaver i småskolen, er grunnlaget lagt for ei god videreutvikling.

Men det endelige målet for skriftmålsopplæringa i den norske grunnskolen vil fremdeles være de offisielle bokmåls- og nynorsknormalene. Åssen disse skriftnormalene skal være i framtida — om de fortsatt skal få nærme seg og preges av folkemålas former og dermed gi status og styrke tilbake til dem og alle de menneskene som har dem som sine talemål, eller om de nå skal formes i mer konservativ og talemålsfjern lei — det er ei politisk sak, som vel å merke *ikke* er *uvedkommende* for folks lese- og skrivekyndighet og deres frimodighet til å ytre seg i tale og skrift, men som må utkjempes og avgjøres andre steder enn i grunnskolens klasserom. Lese- og skriveundervisningas metoder og prinsipp må forbli ei pedagogisk sak.

.....

Lars S. Vikør:

Etter bokmålsvedtaket

«Liberaliseringa» av bokmålet er eit faktum — vedtatt av eit *samrøystes* Storting måndag 1. juni etter eit ordskifte på to timar. Ordskiftet vart ei underleg forestilling: Fleirtalet av dei femten som hadde ordet, frå alle parti unntatt Høgre, var mest opptatt av å ta avstand frå heile opplegget og sette opp ris bak spegelen for riksmålsfolka. Mellom anna vart det sagt klårt frå at heile saka måtte tas opp att om dei nye riksmålsformene pressa ut folkelege former i lærebøkene, eller om riksmålsaktivistane ikkje no ville gi opp «faneformene» sine i den grad dei ikkje kom med i språkframlegget.

Den bitre pilla vart altså sukra — for oss — så langt det var mogleg når konklusjonen likevel skull ligge fast: *Tilnærminglina og det folkelege språkidéale er ikkje lenger grunnlag for den offisielle målpolitikken her i landet*. Det er ikkje nødvendigvis det same som at «samnorsklina er daud», som vi no sikkert vil få høre oftere enn nokon gong før. Det det faktisk betyr, er at samnorskfolk no har fått demonstrert ein viktig lærdom om det moderne sosialdemokratiske samfunnet nemleg at *inga «sak» kan vinne fram i dei politiske organa utan ein aktiv opinion og ei sterk og profesjonelt organisert pressgruppe bak seg*.

I dei siste femti åra har vi, som opinionsgruppe, stolt på at staten og «tendensen» eller «utviklinga» gjer jobben for oss, og derfor lege lågt

i terrenget når det gjeld organisering og mobilering. Utviklinga av mediesamfunnet har stort sett gått oss hus forbi. Dermed har vi forsømt kontakten med breie folkegrupper så kraftig at vi til slutt gav det opp som noko uoppnåeleg. Dei fleste av oss vona — faktisk heilt til det siste — på fornuft og godvilje i regjering og Storting. Ingenting er så smertefullt som å lære seg kva politiske realitetar er for noko.

Den politiske realiteten no er i alle fall denne:

Riksmålsforbundet har vunne ein avgjerande siger mot det som sist i førtiåra vart proklamert som hovudfienden: «statens samnorskpolitikk». I Frisprog har vi sett tydelege tegn på kor våpna no skal rettast: nynorsken står for hogg overalt der riksmålsfolk risikerer å kome i kontakt med han (offentleg administrasjon, NRK, sidemålsundervisninga). Hetsen mot radikale bokmålsformer der dei måtte vise seg, vil nok ikkje minke, og det vil òg undre meg om vi ikkje etter kvart får ein kampanje mot dialektbruk — sjølv om dette er ei sak der riksmålsfolka førebels har lege lågt. Men debatten om Sørebo-tilrådinga og utkjøra frå visse leiande målfolk mot dialektørsla kjem kanskje til å gi dei større appetitt også her. For: riksmålsørsla treng kampsaker å rekruttere på også i framtida, og ho kjem til å ta dei der dei er å finne. Fordomane mot nynorsk i store folkegrupper er framleis sterke, og ikkje minst ungdomsorganisasjonen ser nok at det der er mye å hente.

Samtidig er reaksjonen også på frammarsj i *Noregs Mållag*. Både dialektørsla og den meir opne haldninga leiinga i NM har vist mot andre grupper enn dei mest frelste måldogmatikarane, har møtt harde åtak, særleg frå krinsar i Hordaland Mållag. Landsmøtet i Førde i sommar kjem til å gi ein peikepinn på kva for haldningar som i dag er representative for dette laget. Dialektlina står framleis sterkt over heile landet, også i praktisk språkbruk, men det har ikkje fått særlege følgjer for skriftmålssynet og skriftmålsbruken.

Treng vi så LSS? Svaret mitt er ja — men det avheng at vi omsider begynner å drøfte realistisk kva som erveitskapane våre og kva vi kan gjere for å overvinne dei.

Vi har eit prinsippprogram som eg meiner er det beste nokon språkorganisasjon kan vise fram i dag — t.d. langt betre enn *Noregs Mållag* sitt. Nettopp det trur eg ville samle så store delar av folket at vi verkeleg kunne bli ei aktiv og brei opinionsørslle. Men så var det å gi programmet innhald, og der har vi svikta totalt. Hovudveitskapane ved LSS etter 1976, slik eg oppfattar dei, er:

- Vi har rekruttert i eit for snevert miljø, og det utviklar nesten alltid ein-sidede haldningar.
- Språkbruken vår vik ofte så mye av frå det

vanlege at det verkar avskrekkande på folk som ikkje greier vere så «radikale» — enda om dei deler grunnsynet vårt. Vi har ikkje fått bukt med den fordømmen at vi vil innføre eit heilt nytt og radikalt «samnorsk» gjennom offentlege rettskrivingsendringar — og tvinge folk til å bryte med alt som heiter tradisjon og vane.

- Vi er blitt så fagleg spesialiserte at vi rimelegvis verkar svært utestengande på folk som ikkje er språkvitskapleg skolerte. Det er ein viktig kritikk mot bladet, ansiktet vårt utetter.

- Vi er for ein-sidedig opptatt av talemål, og er kome altfor kort i å klårgjere korleis folkemålssynet vårt skal realiseras i skriftspråket — særleg når det samtidig skal avvegas mot andre omsyn som skrifttradisjon og vane.

- I den grad vi jobbar med skriftspråk, har vi vore altfor ein-sidedig opptatt av rettskriving. I så måte har bokmålssaka verka hemmande på oss. Vi har ikkje gjort noko særleg med andre sider av språket, som vi etter prinsippprogrammet faktisk skal ta oss av.

- Vi manglar profesjonelle organisasjons- og mediefolk.

Etter mitt syn treng vi LSS som ein stridsorganisasjon for retten til å bruke folkemål overalt, og som ein forsvarsorganisasjon for dei folkelege formene i bokmålet. Kjem det eit åtak på dei radikale formene i læreboke normalen om nokre år, som eg er redd for, har vi tapt på førehand om vi ikkje i mellomtida har bygd oss opp og blitt i stand til å styrke desse formene i praktisk språkbruk. Og da er vi også avhengige av støtte og solidaritet frå mange som sjøl ikkje vil bruke desse formene.

Men det fins også eit anna behov som LSS burde kunne fylle: eit forum for diskusjon om språkkrøkt og utvikling av folkelege språkkrøkt-normer — der ikkje-sekteriske bokmåls- og nynorskfolk kunne delta på like fot, utan å vere hemma av taktiske omsyn til «tradisjonalistane» i dei to leirane. Det vil eg prøve å kome attende til i neste nummer. Eg vil no berre kome med eit konkret framlegg til slutt:

Både LSS-medlemmer og andre med same grunnsyn burde til hausten, før landsmøtet, kvar i sitt miljø ta initiativ til diskusjonar og kontaktmøte om desse problema. Det er særleg viktig at folk som ikkje er medlemmer (eller ikkje er aktive) gir uttrykk for kvifor — og kva dei eventuelt kunne ønskje seg av LSS. Det er i grunnen dei alt er avhengig av. Dei momenta som kjem fram i slike diskusjonar, burde på landsmøtet gi grunnlag for eit *arbeidsprogram* — med sikte på å gjenreise laget og få med alle som faktisk er einige med oss i aktivt arbeid. Noko slikt trur eg ikkje vi har hatt før, og det seier vel sitt det òg.

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 30 kroner året

Skriftstyrarar: Ernst Håkon Jahr, Gabbrovn. 11,
9022 Krokeldalen. Tlf.: (083) 30 483

Torun Gulliksen, Bergvn. 21, 3800 Bø i Telemark.

Returadr.: Postboks 636, Sentrum, Oslo 1

Språkpolitikk - - -

Forts. fra s. 7

skulle så det skje, rent konkret? Jo, ganske enkelt på den måte at man gjennomfører streng konsekvens i bruken av hunkjønnsformer og ikke bare benytter dem en sjelden gang som en blomst i knappullet til tegn på en viss sympatiserende holdning overfor «folkemålet». Alle de sosialt og nasjonalt ydmykende «stilistiske» og «ekspressive» valører som Trygve Bull omtaler bare som eksisterende superstratmann og uten kommentarer utfra de substrat-talendes synsvinkel, de vil da med ett slag forsvinne, fordi normen da — som alt i dag i nynorsk — vil falle sammen med selve språkssystemet.

Norsk talemål - - -

Fra s. 15.

net må være representert. Og alle språkformer i Norge må få slippe til — språket i NRK bør avspeile språket utafør NRK. Dette betyr igjen at reglene må være liberale, og gi atskillig spillerom til den enkelte medarbeideren. De bør ikke formuleres slik at de uttrykkelig eller i praksis utelukker bestemte varianter av norsk språk. Bare da kan NRK følge opp komiteens utmerkete prinsipp om at NRK skal være språkpolitisk nøytral. Dialekt — og selvsagt også riksmål — bør kunne brukes i alle riksprogrammer unntatt meldings-, nyhets- og hallo-tjenestene, i samsvar med Stortingets forutsetninger og praksis i dag. Det kan ikke være noen grunn til å frykte praktiske problemer med dette, for er det noe programlederne ønsker, er det å nå fram med programmene sine, og folk med «vanskelige» dialekter vil normalisere i den grad de sjøl mener er nødvendig, slik de gjør i dag, i NRK og i samfunnet ellers. I distriktsprogrammene kan

jeg ikke se noen grunn til at ikke dialektene skal kunne brukes i alle slags programmer, om medarbeiderne ønsker det.

På de språkbruksområdene der offisielt normmål skal brukes (teksting og de «offisielle» sendingene som ble nevnt ovafor), bør reglene ikke innskrenke den valgfriheta som offisielt skriftspråk omfatter, iallfall ikke på en språkpolitisk diskriminerende måte (eventuelt kan man kreve læreboknormalen). Valget mellom de ulike formene i offisielt skriftspråk (eventuelt innafor læreboknormalen) må være opp til den enkelte medarbeideren, og bør ikke dirigeres av NRK, verken lokalt eller senere. Bare da vi vil få en språkbruk som tilsvarer språkbruken ellers i samfunnet, for da vil noen medarbeidere velge radikale former, mens andre vil velge konservativt (eller «moderat»). Og andelen av de to gruppene vil svare til andelen utafør NRK, for det er vel ingen grunn til å tro at den språk-politiske smaken blant NRK-ansatte avviker fra gjennomsnittet i befolkningen ellers. Derfor tror jeg at det store flertall av det norske folk, både i og utafør NRK, har all interesse av å si ja til språklig frihet i NRK, og nei til språklig dirigering fra NRK-ledelsens side. Det likner da ingen ting at vi skal ha en statlig norsk kringkasting der naturlig norsk talemål er forbudt!

MELD DEG INN I LSS!

FRAM FOR FOLKEMÅLET!